

Läpileikkaus suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen kenttään

—

Hanna Roine

H

—

anna Meretojan, Aino Mälikallin, Anna Helteen, Kaisa Ilmosen ja Markku Lehtimäen toimittama *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* on todellinen järkäle niin kokonsa kuin sisältönsäkin puolesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tietolipas-sarjan tavanomaisia mittasuhteita suuremmaksi skaalattu teos tuo yhteen vaikuttavan kokoelman asiantuntijoita paitsi kirjallisuusoppiaineista eri puolilta Suomea myös eri uravaiheista. *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* ei näin ollen edusta kenenkään yksittäisen tekijän – kuten pitkäaikaisen professorin – näkemystä kirjallisuudentutkimuksesta vaan ilahduttavalla tavalla korostaa monenlaisten suuntausten kirjoa. Yhtäältä tämä todistaa suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen elinvoimaisuudesta, mutta toisaalta kertoo omaa kieltään myös alan rakenteellisesta muutoksesta esimerkiksi ulkoisen tutkimusrahoituksen kautta.

Kaiken kaikkiaan teos avaa kattavan näköalan kirjallisuudentutkimuksen kenttään sellaisena kuin se suomalaisissa yliopistoissa tällä hetkellä hahmoteetaan ja näyttäytyy. Suuntaa antavuudestaan huolimatta jaottelu tekijä-, teksti-, lukija- ja maailmalähtöisiin lähestymistapoihin jäsentää teosta onnistuneesti, ja jaottelun perustelu sen kautta, ”miten eri suuntaukset määrittelevät kirjallisuuden, eli millaisia kirjallisuuskäsityksiä niiden taustalla on” (13) on toimiva ja vakuuttava. Hanna Meretojan ja Aino Mälikallin johdanto taustoittaa jaottelua tiiviisti mutta silti sen kirjallisuudentutkimuksen erilaisiin kehityskulkuihin havainnollisesti sitoen.

Heti johdannon alussa esiin nostettu lähtökohta siitä, että ”kirjallisuudentutkimus elää osana omaa aikaansa” (9) toistuu eri muodoissa painokkaasti läpi teoksen. Lähtökohtaa käytetään perustelemaan uuden kokoelman tarvetta – ovathan edelliset vastaavat teokset vuosituhannen vaihteesta – mutta myös argumentoimaan kirjallisuudentutkimuksen ajankohtaisuuden ja merkittävyyden puolesta. Tästä näkökulmasta onkin silmiinpistävää, että omaa aikaamme voimakkaasti muovannut ja yhä muovaava digitaalinen teknologia tulee teoksessa huomioiduksi lähinnä jälkiajatuksena – muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (kuten esimerkiksi Veijo Pulkkinen geneettistä kritiikkiä käsittelevässä luvussa ja Karoliina Lummaan posthumanismia tarkastelevassa luvussa). Digitaalinen aikakausi, jonka monista ilmentymistä suurinta huomiota viime aikoina on saanut valtavia harppauksia ottanut tekoäly, on kuitenkin jatkunut vähintään kolme vuosikymmentä eli jo tätä teosta edeltäneet oppikirjat kuten *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä* (2001) ovat ilmestyneet sen kuluessa.

Johdantoluku tarjoaa tästä omissiosta konkreettisen esimerkin: ”digitaalinen kirjallisuudentutkimus” mainitaan yhtenä lähestymistapana, jota teoksessa ei ole voitu huomioida. Aukko on merkittävä, sillä digitaalinen kirjallisuudentutkimus on laaja tutkimusperinne, joka paitsi muovautuu kaiken aikaa yhdessä teknologioiden kanssa, myös nostaa esiin niiden kaikenkattavuuden: nykypäivänä digitaalisuus voi olla sekä kohde että keino, väline tai menetelmä (Parente-Čapková 2021). Näin ollen se voi kirjallisuudentutkimuksessa tarkoittaa niin digitaalisten menetelmien, kuten bibliografisten kuvailutietojen (Launis et al.

2025) tai muiden metatietojen (Peura 2024), käyttöä; digitaalisen kirjallisuuden eri muotojen, kuten verkottuneessa ympäristössä improvisoitujen tekstien (*netprov*) tai vaikkapa ”Insta-runouden” (*Instapoetry*), tutkimusta (esim. Rettberg 2019; Wittig 2022; Knox & Mackay 2024), erilaisten kirjallisuuteen kokonaisuudessaan kytkeytyvien digitaalisten esineiden ja järjestelmien tutkimusta (esim. Hayles 2021) kuin sen analysoimista, miten digitaalisen teknologian luomat olosuhteet muovaavat kirjoittamisen ja lukemisen tilanteita (Roine & Piippo 2021).

Käsillä olevassa teoksessa digitaalisuuteen liittyvät kysymykset tuodaan kuitenkin usein esiin lukujen lopussa jonkinlaisena tulevaisuudessa tutkimusta odottavana asiana. Tämän tyyppisissä loppukaneeteissa puhutaan esimerkiksi uusista, digitalisoitumisen kautta muotoutuneista tekijyyden muodoista (33), digitaalisen ja vuorovaikutteisen tiedon murroksen myötä dynaamiselta ja jännittävältä näyttävästä 2020-luvun omaelämäkerrallisen kirjallisuuden tutkimuskentästä (55) sekä digitaalisista medioista ja alustoista, jotka ovat entistä tärkeämpiä (214). Koska *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* tarjoaa läpileikkauksen suomalaiseseen kirjallisuudentutkimuksen kenttään, on mahdotonta välttyä ajatukselta siitä, että digitaalisuuden näkeminen tulevana ilmiönä ja haasteena nykyhetken sijasta ei rajoitu pelkästään tähän teokseen.

Eräs pulma digitaalisen murroksen huomioimisessa liittyy sen edellä mainittuun kaikenkattavuuteen. Johdannossa tätä sivutaan toteamuksella siitä, että uudenlaiset (digitaaliset) kirjallisuuden muodot haastavat ”tutkijoita tarkastelemaan paitsi tuotantoa ja vastaanottoa myös pohtimaan niiden merkitystä koko kirjallisuusinstituution kannalta” (16). Digitaalinen murros on vaikuttanut, viime vuosikymmenenä etenkin erilaisten sosiaalisen median alustojen kautta, tekijän rooliin kirjallisuuden merkitysten ymmärtämisessä ja julkisuuden kirjallisuuskeskusteluissa; se näkyy kaunokirjallisissa teksteissä ja teoksissa esimerkiksi niiden muodossa tapahtuvissa muutoksissa; se on merkittävä osa lukemisen nykyisiä konteksteja ja kaunokirjallisuuden merkityksistä käytäviä keskusteluja; ja se tietenkin on osa sitä merkitystodellisuutta, jonka osana kirjallisuutta tuotetaan ja vastaanotetaan. Toisin sanottuna digitaalinen murros läpileikkaa teoksen selkärankana toimivan jaottelun erilaisiin tekijä-, teksti-, lukija- ja maailmalähtöisiin lähestymistapoihin.

Kirjallisuudentutkimuksen olisi kuitenkin huomioitava digitaalinen murros voidakseen jatkossakin asemoida itsensä relevantiksi ja ajankohtaiseksi osaksi tutkimuskenttää. Yhtäältä tämä voi merkitä kirjallisuuden omaleimaisuuden ja erityispiirteiden esiinnostamista, toisaalta sen pohtimista, miten kirjallisuudentutkimuksen monipuolisella ja -tieteisellä välineistöllä voisi analysoida murroksen vaikutuksia kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Kehittyvät digitaalisen tutkimuksen menetelmät ja aineistot (173) historiallisen poetiikan yhteydessä esiin nostava Saija Isomaa toteaa, että vaikka algoritmeja voidaan jo kouluttaa tunnistamaan tekstin piirteinä ilmeneviä poeettisia ilmiöitä, perustutkimus vaatii edelleen empiiristä poetiikan tutkimusta. Tämän tyyppisten ”yhteenliittymien” pohtimista kirjallisuudentutkimuksessa soisi tehtävän enemmän – ja perusteel-

lisemmin. Vaikka digitaalinen murros ei tässä siitä käyttämästäni nimityksestä huolimatta merkitse pelkästään katkosta vaan myös monenlaisia jatkumoihin niin itse kirjallisuuden kuin sen tutkimuksenkin osalta, aiempia analyysin välineitä ja käsitteitä ei voi täysin muokkaamatta soveltaa digitaalisiin ympäristöihin.

Vielä yhtenä näkökulmana haluan huomioida *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* -teoksessa mainitun keskeisen kohderyhmän: yliopisto- ja lukio-opiskelijat. Teoksen pedagoginen ote on erinomainen ja tietolaatikat ovat havainnollisia, mutta puhutteleeko digitaalisuuden näkeminen tulevaisuuteen sijoittuvana kysymyksenä erilaisten sosiaalisen median alustojen, pikaviestisovellusten, booktokkaajien ja chatbot-pohjaisten hakukoneiden keskellä kasvaneita nyky-opiskelijoita? Tällä huomiolla en tarkoita sitä, etteikö ”perinteinen” kirjallisuus edelleenkin kiinnostaisi (voimakkaasti nimenomaan kirjaesineisiin keskittyvän BookToken suosio on tästä ilmeinen osoitus) vaan sitä, että kirjallisuudentutkimus olisi tärkeää pitää ”osana omaa aikaansa ja sen liikkeessä olevia konteksteja” (17). Yksi tapa pitää huolta tästä on huomioida oman aikamme ja sen kontekstien voimakas digitalisoituminen.

Joka tapauksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* on vaikuttava ja ansiokas voimainponnistus suomalaiselta kirjallisuudentutkijakunnalta ja se tulee varmasti lunastamaan paikkansa uutena yleistajuisena oppikirjana. Jään kuitenkin pohtimaan sitä, olisiko suomalaisella tutkimuskentällä tilausta tämän teoksen ”pikkusisarukseksi”, joka voisi pureutua järjestelmällisesti nimenomaan digitaalisen murroksen kirjallisuudentutkimukselle asettamiin haasteisiin – ja mahdollisuuksiin.

Lähteet

- Hayles, N. Katherine 2021. *Postprint. Books and Becoming Computational*. New York: Columbia University Press. DOI: 10.7312/hayl19824.
- Knox, JuEunhae & James Mackay (toim.) 2024. *Reading #Instapoetry. A Poetics of Instagram*. Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Launis, Kati, Veli-Matti Pynttari, Aino Mälikalli & Viola Parente-Čapková 2025. Tutkimuskohteena Fennica. Bibliografinen kuvailutieto 1800-luvun kirjallisuushistorian aineistona. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 22(1), 28–47. DOI: 10.30665/av.154941.
- Meretoja, Hanna, Aino Mälikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki 2024. *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Helsinki: SKS.
- Parente-Čapková, Viola 2021. Digitaaliset ihmistieteet kirjallisuudentutkimuksessa. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 18(4), 86–95. DOI: 10.30665/av.111973.
- Peura, Telma 2024. Kvantitatiivinen tutkimus romaanien yllirajaisuudesta 1970–2020. Kirjasamon metadatan indeksinä Suomessa julkaistujen romaanien monimuotoisuuteen. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 21(2), 4–21. DOI: 10.30665/av.129118.
- Rettberg, Scott 2019. *Electronic Literature*. Cambridge: Polity Press.
- Roine, Hanna-Riikka & Laura Piippo 2021. Kirjallisuus ja sen tutkimus digitaalisissa ympäristöissä. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 18(2), 6–27. DOI: 10.30665/av.102654.
- Wittig, Rob 2022. *Netprov. Networked Improvised Literature for the Classroom and Beyond*. Amherst College Press. DOI: 10.3998/mpub.12387128.